

KS. JERZY MISIUREK

Z DZIEJÓW DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO W HARBINIE * (1901-1925) **

Do najliczniejszych kolonii europejskich na terenach Dalekiego Wschodu należała w pierwszym ćwierćwieczu XX w. kolonia polska w Harbinie. Jej początki związane są ściśle z budową, zainicjowaną przez rząd rosyjski, Kolei Wschodniochińskiej. Harbin, jako niewielka wioska rybacka położona w północno-wschodnich Chinach nad rzeką Sungari, rozwinął się dość szybko pod względem ekonomicznym, stając się — dzięki przebiegającej tędy z zachodu na wschód drodze handlowej oraz magistrali kolejowej — jednym z centralnych miast i ośrodków życia Dalekiego Wschodu. Pierwsi Polacy, którzy przybyli do Harbina już w 1897 r., brali udział m. in. w przygotowaniu planów budowy nowego miasta. Byli to przeważnie powstańcy z 1863 r. oraz skazani na wysiedlenie działacze narodowi. W czasie budowy kolei przybyli oni do Harbina w poszukiwaniu pracy i zarobku. Wielu polskich powstańców znalazło się także w szeregach utworzonego przez ówczesny rząd rosyjski Korpusu Strazy Pogranicznej dla nadzorowania linii kolejowej¹.

W artykule zostaną nakreślone główne przejawy działalności religijnej, charytatywnej i kulturalnej polskiej parafii na Dalekim Wschodzie do czasu utworzenia przez pap. Piusa XI wikariatu apostolskiego z siedzibą w Harbinie².

1. POCZĄTKI I ROZWÓJ POLSKIEJ PARAFII W HARBINIE

Polacy przybyli do Harbina, chcąc zaspokoić duchowe potrzeby, pragnęli mieć własną świątynię, a przy niej polskiego kapłana. Początkowo,

* Nazwa miasta jest pochodzenia mongolskiego (Halabin). Chińczycy nazywali je Ha-Err-Bin, natomiast Rosjanie Charbin. Obecnie powszechnie przyjęto pisownię Harbin.

** Niniejszy artykuł stanowi I część pracy o Polonii w Harbinie; II część ukaże się w dalszych tomach *Studiów polonijnych*.

¹ Por. J. Jakóbkiewicz. *Budujemy oświatę polską na Dalekim Wschodzie*. „Tygodnik Polski” (TPol) 1923 nr 67 s. 1-3. Por. K. Grochowski. *Polacy na Dalekim Wschodzie*. Harbin 1928 s. 15 n.

² Por. W. Urban. *Akcja misyjna Kościoła w Polsce*. W: *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce*. T. 1. Lublin 1969 s. 623.

będąc pozbawieni opieki duszpasterskiej ze strony polskich kapłanów, korzystali z posługi religijnej misjonarzy francuskich, pracujących wśród Chińczyków. Zamierzenia polskich emigrantów były jednak stopniowo realizowane. Z ich to inicjatywy Zarząd Inżynierii Wojskowej oddał w 1901 r. dom na przedmieściu Harbina, będący własnością Korpusu Straży Pogranicznej, w celu urządzenia kaplicy katolickiej. Mszę św. dla polskich katolików i obowiązki duszpasterskie sprawował początkowo kapelan wojskowy ks. Adam Szpiganowicz. Z uwagi na odległość od centrum miasta rozpoczął on w 1902 r. starania o miejsce na budowę kościoła³. Napływ polskich emigrantów do Harbina spowodował, że zainteresowany ich losem proboszcz z Władywostoku ukonstytuował komitet organizacyjny budowy kościoła, mający zająć się m. in. zbieraniem składek na ten cel. Jednym z najbardziej czynnych przedstawicieli komitetu budowy był Wiktor Roman. Miejsce na budowę kościoła katolickiego dla Polaków zostało przydzielone przez władze miasta w 1904 r. Religijne potrzeby zaspokajał dojeżdżający z Władywostoku polski ksiądz katolicki Stanisław Ławrynowicz⁴.

Przegrana wojna japońska i wybuch rewolucji w Rosji w 1905 r. wywarły pozytywny wpływ na egzystencję polskiej kolonii liczącej wówczas ok. 4000 osób⁵. Kolonia ta, dysponując sumą 9900 rb, przystąpiła w 1906 r. do budowy kościoła oraz własnej szkoły i biblioteki. Projekt kościoła w stylu gotyckim wykonał inż. Mikołaj Kaza Girej. W niedzielę 7 X 1906 r., po mszy św. odprawionej w kaplicy budynku Szkoły Technicznej, ks. Dominik Przyłuski dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę kościoła Św. Stanisława Biskupa. Ofiary na budowę świątyni wpływały przede wszystkim od polskich żołnierzy i robotników. Wielu z nich bezinteresownie pracowało przy wznoszeniu kościoła. Dzięki ich wyteżonej pracy już 1 VIII 1909 r. (w obecności m. in. ks. Zygmunta Łozińskiego) dokonano uroczystego poświęcenia kościoła⁶. Obowiązki duszpasterskie sprawował wówczas, przybyły do Harbina w lipcu 1907 r., ks. Antoni Maczuk, który w trosce o pogłębienie życia religijnego Polaków, zorganizował w 1908 r. misje przeprowadzone przez oo. redemptorystów. W roku następnym została oficjalnie erygowana polska parafia w Harbinie, należąca do diecezji mohylowskiej⁷. Nowa parafia składała się niemal wyłącznie z ka-

³ *Historia parafii polsko-katolickiej w Harbinie*. „Pamiętnik Harbiński” 1:1923 s. 23.

⁴ M. Czermiński. *Z opowiadań Władysława Ostrowskiego*. „Misje Katolickie” (MKat) 31:1912 s. 285.

⁵ Por. Grochowski, jw. s. 22. Liczba Polaków w Harbinie i okolicy ulegała zmianom z uwagi na wyjazdy do kraju ojczystego bądź też do innych regionów. *Elenchus cleri et ecclesiarum archidioeceseos Mohiloviensis* (Varsovia 1912 s. 68) określa liczbę wiernych tej parafii na 3000 osób.

⁶ *Historia parafii* s. 25. Por. Grochowski, jw. s. 25.

⁷ Por. Grochowski, jw. s. 45.

tolików polskich. Nieliczni katolicy narodowości niemieckiej, irlandzkiej i litewskiej stanowili zaledwie 1-2% ogólnej liczby parafian. Należy zaznaczyć, że w okolicach Harbina istniały parafie prowadzone przez misjonarzy francuskich, którzy roztaczali opiekę religijną nad katolikami chińskimi oraz mieszkającymi tu Europejczykami⁸.

W grudniu 1909 r. rozpoczął działalność duszpasterską w Harbinie ks. Władysław Ostrowski. Z jego osobą wiąże się wspaniały rozwój życia religijnego i pogłębienie poczucia więzi z ojczyzną mieszkających tam Polaków. Dzięki niemu kontynuowano prace związane z wykończeniem wnętrza kościoła, w którym umieszczono 3 gotyckie ołtarze; ołtarz główny ozdobił obraz Najświętszego Serca Jezusowego, boczne zaś Matki Bożej Ostrobramskiej i św. Józefa. Nowy proboszcz zajął się również spłaceniem długu w wysokości 10 000 rb, pozostałego w związku z budową kościoła. Do pomocy w pracy duszpasterskiej w Harbinie i w okolicy przybył w 1912 r. ks. Aleksander Eysymontt⁹. W 1920 r. proboszcz z Harbiną ks. Ostrowski¹⁰ udał się do Polski, a następnie do Rzymu, gdzie przedstawił pap. Benedyktowi XV plan przyszłej pracy misyjnej Kościoła katolickiego na Dalekim Wschodzie. W następnym roku przybył do Harbina, wysłany przez Benedykta XV w charakterze wizytatora parafii katolickich na Dalekim Wschodzie, abp Jean B. M. de Guébriant. W sprawozdaniu nadmieniono wówczas, że liczba katolików polskich w Harbinie i okolicy wynosi ok. 5000 osób¹¹. Wiadomości o chęci erygowania w niedługim czasie nowego biskupstwa wywołała ogromną radość wśród tamtejszej Polonii¹².

W obecności przybyłego do Harbina biskupa z Giri Augustina Gasparisa oraz konsula polskiego Michała Morgulca, konsula francuskiego L'Épiscière'a i innych osobistości dokonał ks. Ostrowski 9 XI 1921 r. uroczystego otwarcia pierwszego na azjatyckiej ziemi kongresu katolickiego polskiej parafii. Obrady i zebrania sekcyjne trwały przez cały tydzień, a dotyczyły przede wszystkim życia religijno-oświatowego i narodowego mieszkających tam Polaków¹³.

W tym też czasie, na interwencję delegata Stolicy Apostolskiej, zarząd kolei przekazał miejsce na budowę drugiego polskiego kościoła katolickiego na tzw. Przystani, w odległości 3 km od centrum miasta. Dzielnica ta była zamieszkała głównie przez Żydów, Rosjan i Polaków. Uroczyste poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę kościoła odbyło

⁸ Tamże.

⁹ *Historia parafii* s. 27. Por. Czermiński, jw. s. 286.

¹⁰ Por. Grochowski, jw. s. 177.

¹¹ Tamże s. 34.

¹² *Historia parafii* s. 28-31. Por. Grochowski, jw. s. 32.

¹³ Grochowski, jw. s. 36.

się 3 IX 1922 r.¹⁴, wtedy też ojciec św. przesłał polskim parafianom w Harbinie specjalne błogosławieństwo¹⁵. Kościół na Przystani nad rzeką Sungari był budowany przede wszystkim ze składek polskiej kolonii. Przy jego wznoszeniu pomagali również katolicy innych narodowości. W 1924 r. bp Karol Śliwowski wydzielił z parafii św. Stanisława Biskupa Przystań, Szungaryjskie Przedmieście, Czynche, Mostowe Przedmieście i całą zachodnią część Wschodniochińskiej Kolei Żelaznej ze stacją Mandzuria, tworząc filialną parafię pod wezw. św. Jozafata w Harbinie. Pierwszym proboszczem nowej parafii został ks. Antoni Leszczewicz. Poświęcenia nowego kościoła parafialnego dokonał 15 XI 1925 r. o. Maurus Kluge¹⁶.

Należy zaznaczyć, że na terenie parafii harbińskiej znajdowały się również kościoły filialne. Do najstarszych należał odległy o 860 km od Harbina kościół w osadzie Mandzuria, powstały w 1911 r. dzięki zabiegom ks. Ostrowskiego. Przy kościele funkcjonowała do 1922 r. także szkoła polska im. Adama Mickiewicza, zaś obowiązki duszpasterskie pełnił tu ks. Leszczewicz. W 1924 r. kościół ten został przyłączony do parafii Harbin-Przystań. Od 1918 r. do parafii św. Stanisława w Harbinie należał również odległy o 748 km kościół filialny w Hajlarze, gdzie przebywało ok. 100 Polaków¹⁷. Do kościoła tego uczęszczali m. in. katolicy chińscy¹⁸. Przy kościele w Hajlarze istniała do 1922 r. polska szkoła, a ks. Leszczewicz założył tu Polskie Towarzystwo Dobroczynności, które w 1924 r. zmieniło nazwę na Polskie Towarzystwo Katolickie. Roztaczało ono opiekę nad kościołem filialnym oraz utrzymywało więź z polskimi instytucjami w Harbinie¹⁹.

Niezwykle ważki dla polskiej parafii w Harbinie był r. 1923. Mocą konstytucji apostolskiej z 2 II tegoż roku pap. Pius XI utworzył diecezję podlegającą bezpośrednio Kongregacji Rozkrzewiania Wiary²⁰. Ordynariuszem nowej diecezji został Polak, dotychczasowy dziekan, ks. prałat Karol Śliwowski²¹. Sakrę biskupią otrzymał z rąk delegata apostolskiego abpa Celso Constantinięgo. Konsekracja miała miejsce w Harbinie w niedzielę 28 X 1923 r.²² W przemówieniu wygłoszonym wówczas do Polaków abp Constantini dał wyraz przekonaniu, że mimo oddalenia od ziemi ojczystej, zachowują oni głęboką miłość wobec swego narodu, jak i Kościoła. Zwie-

¹⁴ TPol 1922 nr 24 s. 3.

¹⁵ Tamże nr 21 s. 4.

¹⁶ Grochowski, jw. s. 47 n. Por. MKat 45:1926 s. 89-91.

¹⁷ TPol 1925 nr 155 s. 4. Por. Grochowski, jw. s. 48-52.

¹⁸ *Historia parafii* s. 34 n. Por. TPol 1924 nr 125 s. 3 n.

¹⁹ Grochowski, jw. s. 49-52.

²⁰ AAS 15:1923 s. 443 n. Por. B. Kumor. *Granice metropolii i diecezji polskich*. Lublin 1969 s. 178, 182.

²¹ AAS 15:1923 s. 255.

²² MKat 43:1924 s. 26. Por. Grochowski, jw. s. 41.

dzając zaś harbińskie Gimnazjum i Szkołę Początkową przypomniał młodzieży obowiązki wobec swojej ojczyzny i wiary katolickiej²³. Przyjazd delegata Stolicy Apostolskiej związany był również z założeniem małego seminarium duchownego, które przeniesiono z Władywostoku do Harbina²⁴. Jego pierwszym rektorem został o. Kluge, franciszkanin z Górnego Śląska²⁵. Początkowo seminarium temu, jak na to wskazywała odezwa rektora, groziło zamknięcie z powodu braku powołań, jednakże już w 1925 r. wysłano na studia teologiczne do Lublina 3 kandydatów do kapłaństwa²⁶. Uczniowie seminarium, których w 1925 r. było 8, przeprowadzili się z gmachu Gimnazjum do zakupionego na ten cel przez o. Piotrowskiego nowego domu na przedmieściu Harbina²⁷.

2. DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA

Najstarszym stowarzyszeniem o celach charytatywnych było powstałe w 1903 r. w Harbinie Rzymsko-Katolickie Towarzystwo Dobroczyńności. Ze stowarzyszenia tego wyłonił się następnie komitet budowy kościoła²⁸. Inicjatywie ks. Ostrowskiego należy zawdzięczać, że już w ostatnich dniach grudnia 1909 r. zostało założone przy parafii harbińskiej Towarzystwo Św. Wincentego à Paulo. Miało ono na celu rozwijanie przede wszystkim działalności filantropijno-wychowawczej poprzez prowadzenie ochronki dla dzieci z uboższych rodzin polskich oraz bursy dla młodzieży, a także prowadzenie działalności kulturalno-oświatowej. Jednym z najbardziej zasłużonych członków Towarzystwa był Jan Suszczyński²⁹. W 1913 r. utworzono przy parafii przytułek dla bezdomnych i starców.

Wierni parafii harbińskiej starali się nieść pomoc nie tylko miejscowym Polakom, ale również swoim rodakom w dalekiej ojczyźnie. W latach I wojny światowej zbierali składki pieniężne, by pomóc Polakom przebywającym w kraju. Czyniąc zaś zadość życzeniom pap. Benedykta XV, urządzono w kościele parafialnym 3 XI 1915 r. uroczyste modły w intencji uproszenia dla Polski błogosławieństwa Bożego i pokoju.

Rok 1915 zapisał się w dziejach parafii harbińskiej także założe-

²³ MKat 43:1924 s. 27; 46:1927 s. 255-261.

²⁴ TPol 1923 nr 82 s. 5.

²⁵ Tamże nr 84 s. 6. Por. Grochowski, jw. s. 93.

²⁶ TPol 1926 nr 206 s. 1. Por. Grochowski, jw. s. 96 n.

²⁷ TPol 1926 nr 203 s. 2. Por. *Elenchus cleri et ecclesiarum archidioeceseos Mohiloviensis*. Varsovia 1925 s. 4. Ks. Ostrowski oraz jego wikariusz ks. Eysymontt zostali mianowani radcami diecezjalnymi.

²⁸ *Stowarzyszenia polskie w Harbinie*. „Pamiętnik Harbiński” 1:1923 s. 18.

²⁹ *Historia parafii* s. 26. Por. Czermiński, jw. s. 320.

niem przy kościele ochronki dla dzieci z rodzin uboższych. Przyjęto wówczas do niej 30 dzieci (od 1922 r. ochronka ta istniała jako bursa Towarzystwa Św. Wincentego à Paulo). Koszty utrzymania 10 dzieci pokrywał konsul polski Karol Pindor, natomiast od pozostałych nie przyjmowano żadnych opłat bądź też pobierano je stosownie do zarobków rodziców³⁰.

W ramach Towarzystwa Św. Wincentego à Paulo powstała w 1921 r. tzw. Konferencja Pań, mająca za zadanie niesienie pomocy i roztoczenie wszechstronnej opieki nad biednymi. Jednym z najważniejszych przejawów działalności tej Konferencji była troska o utrzymanie bursy przy Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza. Bursa ta bowiem z powodu braku środków materialnych miała zostać zamknięta³¹. Toteż Konferencja Pań zwracała się niejednokrotnie z apelem do Polonii harbińskiej z prośbą o wsparcie, np. w celu zorganizowania wspólnej wigilii dla dzieci i młodzieży³² czy też popierania ich działalności³³. Ze sprawozdania za r. 1924 wynikało, że dzieci niezamożnych rodziców umieszczono w 3 lokalach. Koszty utrzymania 3 dzieci pokrywał ks. Eysymontt. Obok opieki nad dziećmi Konferencja Pań, w skład której wchodziło 17 niewiast, zajmowała się również ubogimi, którym bądź to wyszukiwano posady, bądź też dostarczano środki do życia, rozdzielano odzież i otaczano opieką moralną³⁴.

Również w 1921 r. powstał w Harbinie sierociniec głównie dla dzieci z rodzin rosyjskich. Znalazły w nim schronienie także dzieci pochodzenia polskiego. Od 1924 r. w sierocińcu tym pracowały siostry franciszkanki misyjne, wśród których była początkowo jedna, a następnie kilka Polek. Opiekę religijną nad tym sierocińcem sprawował ks. Ostrowski oraz o. Kluge³⁵.

3. DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNO-OŚWIATOWA

Przy kościele parafialnym w Harbinie skupiało się także życie kulturalno-oświatowe kolonii polskiej. Już w 1904 r. powstało tu stowarzyszenie polskie o celach towarzysko-kulturalnych Lutnia, istniejące do 1907 r.³⁶

Rozwój życia kulturalnego w Harbinie związany był przede wszy-

³⁰ *Historia parafii* s. 27 n.

³¹ *TPol* 1922 nr 23 s. 3.

³² *Tamże* 1923 nr 89 s. 4.

³³ *Tamże* 1924 nr 114 s. 2 n.

³⁴ *Tamże* nr 142, s. 3.

³⁵ *Grochowski, jw.* s. 100-103.

³⁶ *Stowarzyszenia polskie w Harbinie* s. 18.

stkim z pracą duszpasterską ks. Ostrowskiego. Z jego to inicjatywy oraz przy udziale ks. Eysymonta została utworzona w 1912 r. przy kościele Szkoła Początkowa im. Św. Wincentego à Paulo dla polskich dzieci, dla której rada parafialna postanowiła w 1914 r. wybudować specjalny dom na gruncie należącym do parafii. Szkoła ta wypełniała program Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dla szkół powszechnych w Polsce, kładąc nacisk na wychowanie dzieci w duchu narodowym i w wierze katolickiej. Stąd też obok przedmiotów ogólnych uczono w niej zwłaszcza języka polskiego, historii Polski, geografii i religii³⁷.

Na szczególną uwagę zasługuje powstanie w Harbinie polskiego Gimnazjum Koedukacyjnego im. Henryka Sienkiewicza, którego pierwsza klasa rozpoczęła swoje zajęcia 3 IX 1915 r.³⁸ Założenie i utrzymanie Gimnazjum wymagało od parafian wielkiej ofiarności. Głównym dobroczyńcą był założyciel Gimnazjum ks. Ostrowski. Obowiązki dyrektora spełniał Stanisław Janiszewski, wykładowca języków polskiego i niemieckiego (od 1925 r. dyrektorem był Jan Kalinowski). Dzięki ofiarności i wytężonej pracy Polaków harbińskich w końcu 1917 r. Szkołę Początkową i Gimnazjum przeniesiono do nowo zbudowanego w tym celu budynku. We wrześniu 1920 r. powstała tzw. Rada Opiekuńcza, kierująca Szkołą Początkową i Gimnazjum. W jej skład weszła m. in. rada parafialna i przedstawiciele instytucji społecznych, czuwających nad rozwojem oświaty w duchu polskim i katolickim. Prezesem Rady został wybrany wicekonsul Konstanty Symonolewicz, wykładowca historii powszechnej w Gimnazjum³⁹.

Wspomniany już kongres katolicki polskiej parafii w Harbinie w 1921 r. w szczególny sposób zaakcentował, że moralnym obowiązkiem każdego Polaka jest posyłanie swoich dzieci do szkół polskich, które jedynie są zdolne wychować młodzież w duchu chrześcijańsko-narodowym. Za niezwykle pożyteczną sprawę uznano również powołanie do życia szkoły rzemieślniczej dla tej młodzieży ze środowiska polskiego, która nie zdobędzie średniego wykształcenia. Wykształcenie zaś średnie winno być, według Kongresu, uzupełnione 2-letnim seminarium nauczycielskim. Postanowiono również utworzyć w Harbinie Polską Macierz

³⁷ Grochowski, jw. s. 83.

³⁸ *Historia parafii* s. 28.

³⁹ *Gimnazjum polskie im. Henryka Sienkiewicza i Szkoła Początkowa im. św. Wincentego à Paulo w Harbinie*. „Pamiętnik Harbiński” 1:1923 s. 42. Na zebraniu Rady Opiekuńczej 28 V 1922 r. wybrano ks. Ostrowskiego, jako założyciela i opiekuna Gimnazjum, prezesem honorowym Rady, zaś długoletniego dobroczyńcę Szkoły Początkowej i Gimnazjum Władysława Kowalskiego — członkiem honorowym. Por. TPol 1922 nr 8 s. 1.

Szkołą oraz wybudować drugi dom parafialny, w którym miały być umieszczone instytucje kulturalno-oświatowe⁴⁰.

Gimnazjum realizowało program humanistyczny zgodnie z wymogami Ministerstwa Oświaty w Warszawie, dodając jedynie kurs orientalistyki, czyli nauki o historii, kulturze i zagadnieniach ekonomicznych ludów Dalekiego Wschodu. Dzięki temu Gimnazjum to uzyskało w październiku 1923 r. prawa szkół rządowych w Polsce, co stanowiło wielkie wydarzenie w rozwoju polskiego szkolnictwa w Azji⁴¹. Szkoła przywiązywała szczególną wagę do nauki języka polskiego, historii i geografii Polski. Popierała również rozwój organizacji uczniowskich⁴². Uczniowie klas młodszych tworzyli kółka mające na celu troskę o czystość klasy, solidarność koleżeńską itp., starsi zaś — kółka zainteresowań literaturą i historią Polski. Koło polonistów urządzało w soboty wieczorki literackie (m. in. inscenizowało *Grażynę*, *Konrada Wallenroda* i III cz. *Dziadów* Mickiewicza)⁴³.

Gimnazjum utrzymywało się z opłat pobieranych za naukę od uczniów, z miesięcznej subwencji (300 jenów) proboszcza parafii, z ofiar konsulatu polskiego i osób prywatnych, a także z dochodów z racji wieczorków i przedstawień urządzanych przez Radę Opiekuńczą lub komitet rodzicielski. Pomocą finansową służyło także stowarzyszenie Gmina Polska⁴⁴. Jednakże ofiary te nie były dostateczne, by zaradzić wszystkim potrzebom, skoro w 1922 r. rada parafialna zwróciła się do miejscowych Polaków z apelem o pomoc finansową w przeprowadzeniu koniecznych remon-

⁴⁰ *Historia parafii* s. 31-33.

⁴¹ W początku stycznia 1924 r. ks. Ostrowski otrzymał od Poselstwa Polskiego z Tokio następujące pismo: „Wielebny Ksiądz Proboszcz Władysław Ostrowski w Harbinie. Na pismo swe w sprawie Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w Harbinie Poselstwo otrzymało przez Ministerstwo Spraw Zagr. odpowiedź Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 IX 1923 (nr 5489-11-23) oznajmijającą, że «świadczenia roczne, wydane w latach 1922/23, 1923/24 uczniom (icom) Gimnazjum im. H. Sienkiewicza, będzie w Polsce traktowało na równi ze świadczeniami odpowiednich klas polskiej państwowej szkoły średniej humanistycznej[...]». Ministerstwo wyraża uznanie właścicielowi szkoły księdzu Władysławowi Ostrowskiemu i społeczeństwu polskiemu w Harbinie za starania o utrzymanie i prowadzenie tej szkoły, a kierownictwu za prowadzenie szkoły według programu obowiązującego w gimnazjach państwowych w Polsce i zaznacza, że nie sprzeciwia się wprowadzeniu pewnych koniecznych w tamtejszych warunkach zmian w programie szkół (np. wprowadzenie nauki języka rosyjskiego jako przedmiotu obowiązującego), prosi jednak o podawanie tych zmian Ministerstwu do wiadomości[...]”.

⁴² Od 1918 r. istniał tu hufiec harcerek. W skład Rady Opiekuńczej hufca wchodził m. in. wicekonsul Symonolewicz, ks. Ostrowski i dyrektor Janiszewski. Por. TPol 1923 nr. 63 s. 4.

⁴³ Tamże 1924 nr 122 s. 2.

⁴⁴ Tamże 1923 nr 45 s. 4.

tów budynków szkolnych⁴⁵. W 1922 r. Gimnazjum miało 6 klas, w których było 109 uczniów, natomiast w Szkole Początkowej (3 klasy) było 76 dzieci. Obok tych szkół istniała w Harbinie również Szkoła Początkowa im. dra Łazowskiego, w której było 70 dzieci. W listopadzie 1924 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie nadesłało do Dyrekcji Gimnazjum w Harbinie oświadczenie w sprawie uznawania świadectw wydawanych w r. 1924/25 za równoznaczne ze świadectwami gimnazjów państwowych. Równocześnie Ministerstwo wyraziło zgodę na zorganizowanie przez Dyрекję komisji egzaminacyjnej maturalnej w końcu roku szkolnego 1924/25 i przeprowadzenie egzaminu dojrzałości⁴⁶.

W związku jednak z trudną sytuacją materialną, zaistniała wskutek wyjazdu zamożniejszych rodzin do ojczyzny, ks. Ostrowski udał się w lipcu 1925 r. do Stanów Zjednoczonych, by wśród tamtejszej Polonii szukać środków na utrzymanie placówek kulturalnych w Harbinie⁴⁷. W tym także czasie Dyrekcja zwracała się z apelem do rodzin polskich o posyłanie swych dzieci wyłącznie do szkół polskich. Akcentowano przy tym, że Polacy winni wychowywać swoje dzieci w kulturze polskiej i w duchu narodowym. Celem bowiem Gimnazjum jest uchronienie polskiej młodzieży od wynarodowienia i od przyjęcia obcej kultury i obyczajów⁴⁸.

Dzięki ofiarności ks. Ostrowskiego, ks. Eysymontta oraz konsula Morgulca i parafian utworzono w 1922 r. przy kościele bibliotekę parafialną, liczącą początkowo ok. 1000 książek. W tym samym roku parafia rozpoczęła wydawanie polskiego czasopisma „Tygodnik Polski” — jedynego wówczas czasopisma polskiego w Azji, którego nakład wynosił początkowo 500, a wkrótce potem 1000 egz. Pismo informowało czytelników m. in. o sprawach krajowych, a także podawało wiadomości lokalne. Deficyt związany z wydawaniem czasopisma pokrywał ks. Ostrowski z własnych funduszy⁴⁹. Obok trudności finansowych czasopismo przeżywało również trudności wydawnicze. Czytelnicy pisma w kraju pragnęli bowiem, by informowało ono przede wszystkim o sprawach Dalekiego Wschodu, natomiast miejscowa Polonia, by przynosiło jak najwięcej wiadomości o kraju ojczystym⁵⁰. Tylko obywatelskiej i pełnej rozsądku postawie ks. Ostrowskiego należy zawdzięczać dalsze ukazywanie się „Tygodnika” w Harbinie (od 1924 r. ukazywał się redagowany przez Kazimierza Grochowskiego dodatek „Daleki Wschód”, informujący w szczególności o sprawach handlowo-przemysłowych Dalekiego Wschodu).

⁴⁵ Tamże 1922 nr 26 s. 2.

⁴⁶ Tamże 1925 nr 144 s. 1.

⁴⁷ Tamże nr 173 s. 2.

⁴⁸ Na przykład tamże 1924 nr 111 s. 1; nr 113 s. 1.

⁴⁹ *Historia parafii* s. 33. Por. Grochowski, jw. s. 37 n.

⁵⁰ TPol 1924 nr 92 s. 1.

Przedstawiony w ogólnych ramach wycinek z życia polskiej parafii na Dalekim Wschodzie wskazuje na wielkie zasługi polskiego duchowieństwa nie tylko dla rozwoju życia religijnego, ale również dla budzenia i podtrzymywania ducha patriotycznego i narodowego oraz utrzymywania więzi z krajem ojczystym i jego kulturą.

RELIGIOUS LIFE OF POLES IN HARBIN (1901-1925)

Summary

In the first quarter of the century Harbin was the biggest Polish settlement in the Far East. In 1904 the number of Poles, mostly insurgents of 1863 and other political activists, reached 4,000. The Poles of Harbin were employed in the construction of Eastern-Chinese railway initiated by the Russian government. Being Roman Catholics they wanted their own church and a Polish priest. Originally services for Poles were held in a chapel at the outskirts of Harbin; in 1904 a building plot for the future church was secured and the actual construction began in 1906. A catholic parish, part of the Mohylow archdiocese was constituted in 1909. The gothic-style church was consecrated in 1909.

Flourishing of Polish religious and cultural life in Harbin is connected with the person of the parish priest, Father Władysław Ostrowski. In 1923 Pius XI constituted the diocese with a Pole, Karol Śliwowski as the first ordinary consecrated by the apostolic delegate Archbishop Celso Constantini. The Polish parish of Harbin was incorporated into the new diocese and a Catholic seminary was transferred from Wladivostok to Harbin.

The parish was active in charity, cultural and educational work. Thanks to the efforts of Father Ostrowski Primary School for Polish children was founded in 1912, followed by Henryk Sienkiewicz Grammar School in 1915. In 1917 a special building was set up for both schools. The duty to send children to Polish schools only was particularly stressed by the Catholic Congress of the Polish parish in Harbin convoked by Father Ostrowski in 1921. In 1923 the Grammar School was given the same rights as government schools in Poland, and in 1924 its diploma was officially recognized.

In 1922 Father Ostrowski launched the Polish Weekly (*Tygodnik Polski*) which was then the only Polish magazine in Asia. Thus the Polish clergy of Harbin deserves the credit for not only deepening the religious life of Poles but also for keeping up the national and patriotic spirit and cultivating the links with the native land and culture.